

MAŁY PRZEWODNIK PO ZIEMI OPATOWSKIEJ

ŚWIĘTEMU
MARCINOWI
BISKUPOWI
PATRONOWI
ZA OPIEKĘ
I
WZÓR ŻYCIA

POWIATOWE CENTRUM KULTURY, TURYSTYKI
I REKREACJI W OPATOWIE

Powiatowe Centrum Kultury,
Turystyki i Rekreacji w Opatowie

Opracowanie:
Artur Dębski,
Małgorzata Simla

Opatów jest miastem powiatowym, położonym w południowo-wschodniej części Polski, w województwie świętokrzyskim. Okolica znajduje się na Wyżynie Sandomierskiej, którą charakteryzuje urozmaicenie terenu oraz występowanie suchych dolin – wąwozów lessowych. Opatów usytuowany jest w niewielkiej odległości od najciekawszych miejsc tej części województwa, będąc dzięki temu znakomitą bazą wypadową dla turystów. Krzyżują się tu drogi krajowe Radom – Rzeszów nr 9 i Wieluń – Zosin nr 74.

Początki osadnictwa na Ziemi Opatowskiej, sięgają odległej epoki Neolitu. Bogaty w złoża krzemienia region, pozwalał na pozyskiwanie dużych ilości tego surowca, koniecznego do wytwarzania narzędzi oraz wszelkiego rodzaju ostrzy. Dzięki temu tereny te stały się niemal zagłębiem wydobywania krzemienia pasiastego. W gminie Sadowie, znajdującej się w powiecie opatowskim, w 2015 r. rozpoczęto wykopaliska w związku z odnalezieniem tam dużego cmentarzyska neolitycznego.

Założnikiem miejscowości Opatowa trzeba uznać prastary Żmigród, czyli słowiański gród wznoszący się nad rzeką Łukawą (dziś Opatówka), przed tysiącem lat. Rozciągnięte na powierzchni ok. 1,5 ha, grodzisko było już wówczas ośrodkiem handlu. W połowie XII wieku nad terenami obecnego Opatowa, jak i nad całym Księstwem Sandomierskim, pieczę sprawował syn Bolesława Krzywoustego, książę Henryk Sandomierski, który był pierwszym polskim krzyżowcem.

W 1147r., brał on prawdopodobnie udział w drugiej z wypraw krzyżowych. W roku 1154, wyruszył z rycerstwem do Ziemi Świętej, by wspomóc obronę Jerozolimy. Jak twierdzi wielki polski kronikarz Jan Długosz, książę powrócił do kraju po roku wraz z Templariuszami, którym ofiarował Żmigród, oraz szesnaście okolicznych wsi. We wspólnej fundacji z Zakonem Ubogich Rycerzy Chrystusa i Świątyni Salomona książę Henryk wzniósł

pierwszą na ziemiach piastowych Komandorię, dla owych dzielnych wojowników spod znaku czerwonego krzyża. Owa pradawna i owiana legendą budowla, choć remontowana i rozbudowywana przez wieki, króluje nad miastem do dziś. Jest nią dostojna Kolegiata p.w. Św. Marcina z Tours.

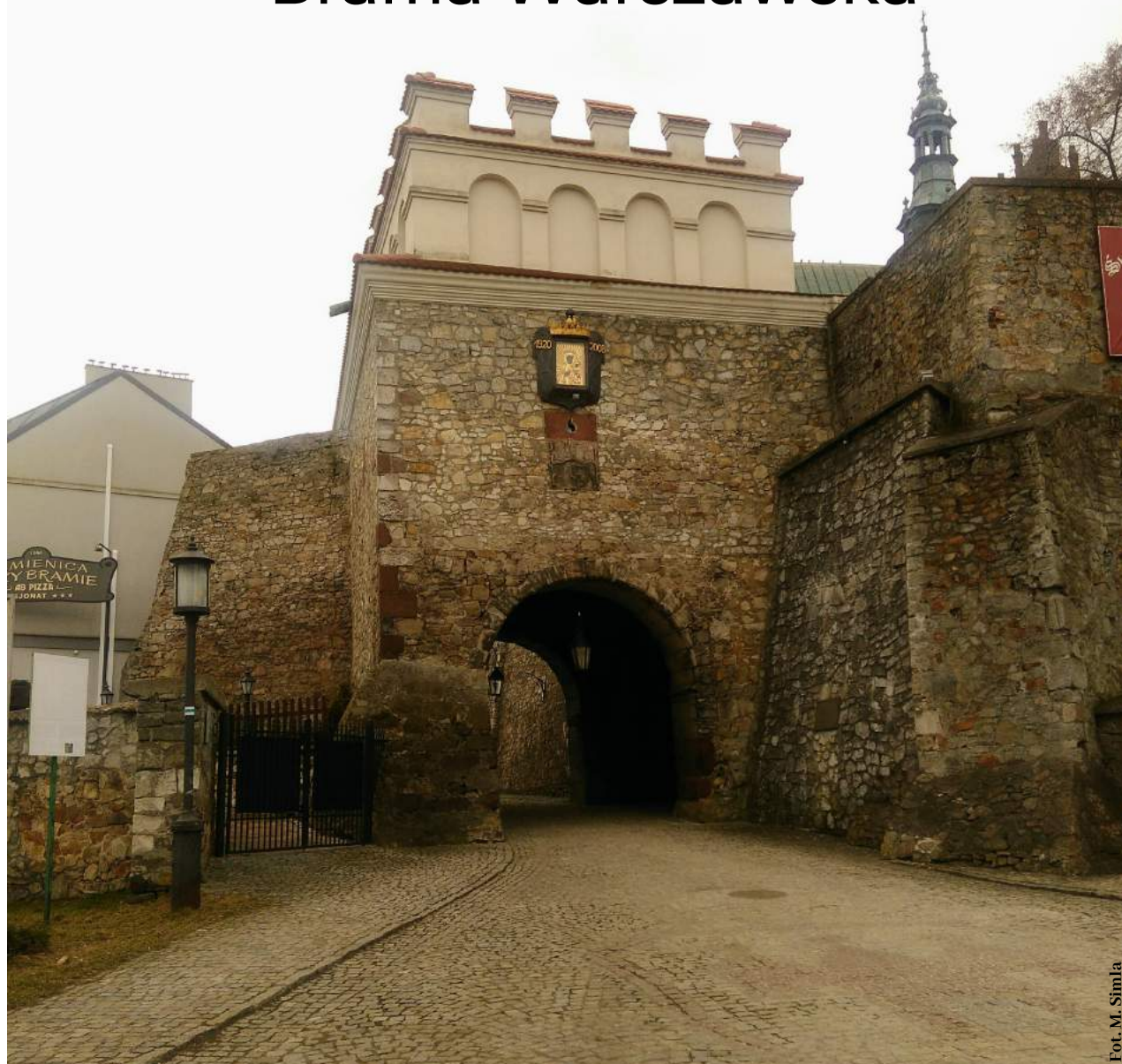

W latach 30-tych XIII wieku nad Księstwem Sandomierskim objął pieczę książę Henryk Brodaty, gdyż prawowity książę Sandomierszczyzny Bolesław Wstydlivy, był małoletni, a zakusy na jego włości miało nazbyt wielu. Wówczas Opatowskie włości otrzymali przybysze z dalekich ziem, Biskupi Lubuscy. To właśnie nowi właściciele, wystarawszy się u kolejnego władcy Sandomierszczyzny, Leszka Czarnego w 1282 r. dokonują

lokacji Opatowa na prawie Magdeburskim. To wiązało się z możliwością organizowania zgromadzeń oraz handlu. Na przełomie XIII i XIV wieku, wymieniwszy posiadane w pobliskich Marcinkowicach tereny, na ziemię okalające Kolegiatę, Biskupi stworzyli rynek kupiecki. Znajduje się on do dziś w tym samym miejscu, choć jest znacznie większy od swojego pierwowzoru.

Wokół placu handlowego jęły tłoczyć się karczmy, chałupy i wszelkiego rodzaju warsztaty rzemieślnicze. Położone na skrzyżowaniu głównych szlaków kupieckich, miasto przyciągało handlarzy z całej Europy, dość szybko poszerzając swą objętość. posiadając prawo składu śledzi i soli, będącej niezwykle istotnym i drogim środkiem spożywczym, w tamtych czasach, oraz znakomite warunki przechowywania wspaniałych win europejskich, Opatów stawał się coraz bardziej cenionym ośrodkiem. Pod miastem zaczęła rozrastać się sieć magazynów, których wnętrzami możemy spacerować po dziś dzień, odwiedzając opatowską Podziemną Trasę Turystyczną.

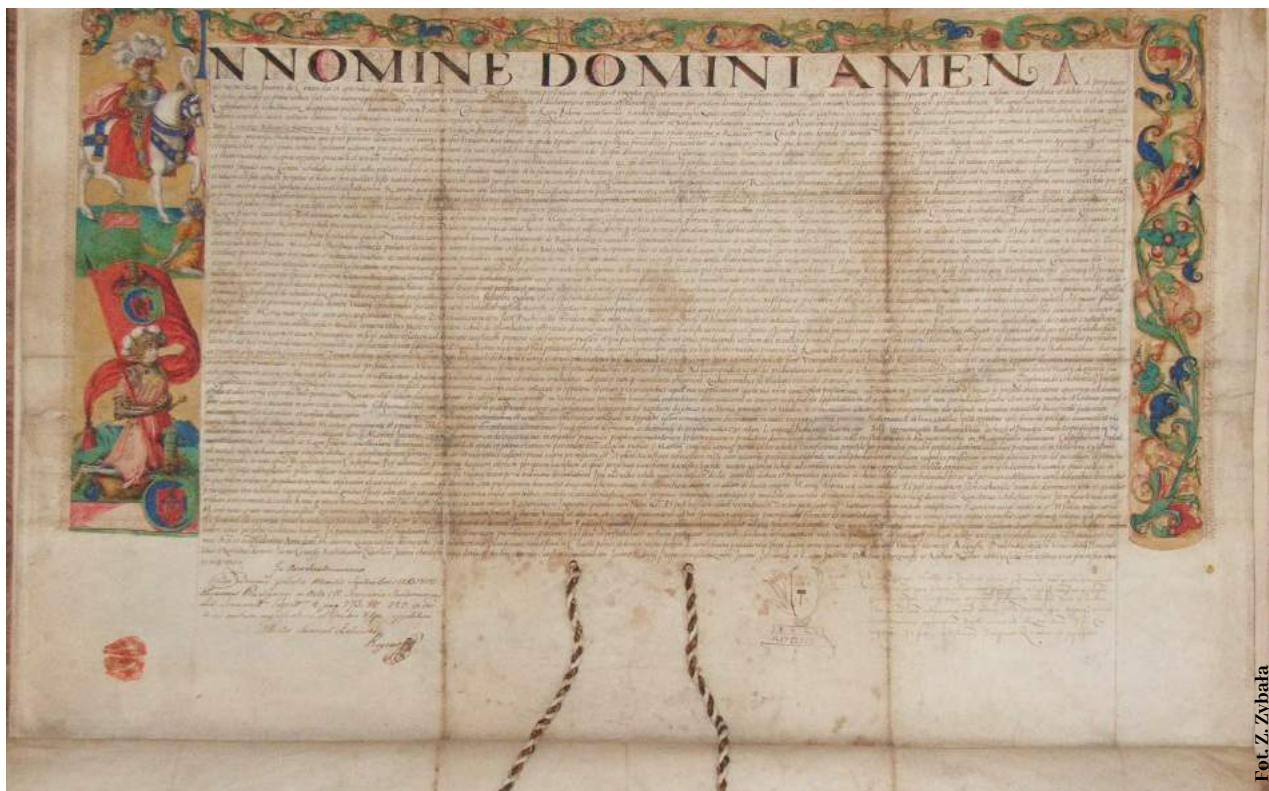
Brama Warszawska

Fot. M. Simla

Nękanie tatarskimi najazdami, miasto opierało się dzielnie do 1502 r. kiedy to barbarzyńskie hordy dokonały niszczycielskiej inwazji. Właściciele, nie chcąc trwonić sił lub środków na odbudowę Opatowa, w 1514 r. sprzedali swe włości kanclerzowi koronnemu, Krzysztofowi Szydłowieckiemu, którego rządy zwie się w Opatowie „Złotym Wiekiem”. Będący od lat dziecięcych w bliskich stosunkach z królem Zygmuntem Starym, kanclerz Szydłowiecki odbudował miasto i otoczył je kamiennym murem obronnym. Z jego fundacji powstały cztery bramy wjazdowe, warszawska, krakowska, lubelska i sandomierska.

Na mocy nadanego przez Krzysztofa Szydłowieckiego kanonikom kolegiackim tzw. „Przywileju Opatowskiego” w 1519 r., kanclerz przekazał im prawa do należnych mu dziesięcin z okolicznych dóbr, przyczyniając się w ten sposób do odbudowy wiekowej kolegiaty.

Fot. Z. Zybala

Krzysztof Szydłowiecki był również fundatorem wodociągów, których 500 lecie minęło w roku 2017. On to właśnie, zaczął masowo sprowadzać do Opatowa kupców żydowskich, umacniając handlową pozycję miasta. Od XV w., aż do czasu rozbiorów, w opatowskiej Kolegiacie odbywały się sejmiki szlacheckie. Gromadząca się tłumnie w tym miejscu, szlachta Ziemi Sandomierskiej, zarówno ze względów politycznych, jak i duchowych, przez które rozumieć można uczestnictwo w nabożeństwach, zostawiła na murach świątyni pamiątki, w postaci żłobień w ciosach piaskowca, z których wzniesiono budowlę.

Fot. M. Simla

By namaścić swój oręż w świętym miejscu, co miało mieć odniesienie w powodzeniach na polu walki, rycerze pocierali ostrzami szabel o mury kościoła, pozostawiając swoiste pieczęcie wiekowej historii. Niektóre zagłębienia, mogły powstać również w związku z tzw. krzesaniem świętego ognia. W Opatowie odbywały się również sądy ziemskie, a królowie składali w Kolegiacie dziękczynienia za wygrane bitwy.

Kolegiata pw. św. Marcina

Fot. Z. Wybicka

Kolegiata opatowska jest istotnym zabytkiem epoki romanizmu w Polsce. Świątynie wzniesiono w XII wieku z ciosów piaskowca, który wydobywano w okolicznych kamieniołomach w Kunowie, Czerwonej Górze i Ptkanowie. Jest to trójnawowa bazylika z transeptem, półkolistymi absydami, dwiema wieżami zwieńczonymi barokowymi hełmami. W wieży południowej zachowały się romańskie okienka – biforia, a nad głównym portalem w fasadzie zachodniej można dostrzec fragment romańskiego fryzu.

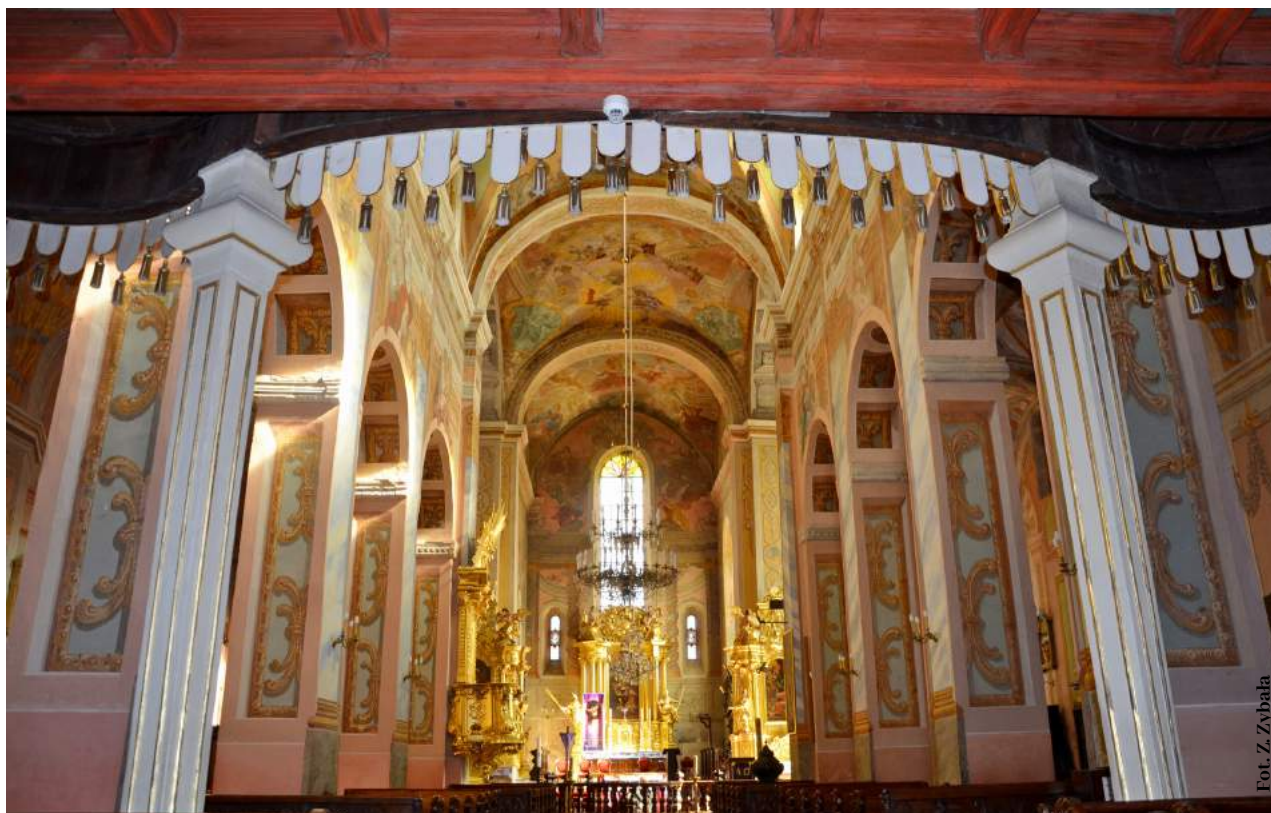
Stojąca tuż obok rynku budowla ulegała na przestrzeni wieków kilku przebudowom. Pierwsza miała miejsce w XIII w., największa zaś nastąpiła w XVI wieku po najeździe tatarskim w 1502 roku. Wówczas zniszczeniu uległa kolegiata i całe miasto. Mury świątyni podwyższono i zbudowano nowe sklepienie kolebkowe, dodano także charakterystyczne sterczyny z herbami kanoników kapituły oraz gmerkami mieszczan opatowskich.

We wnętrzu świątyni znajduje się nagrobek kanclerza wielkiego koronnego Krzysztofa Szydłowieckiego, którego ozdobą jest „Lament Opatowski”.

Płyta odlana z brązu przedstawia 41 postaci zrozpaczonych wiadomością o śmierci kanclerza Szydłowieckiego.

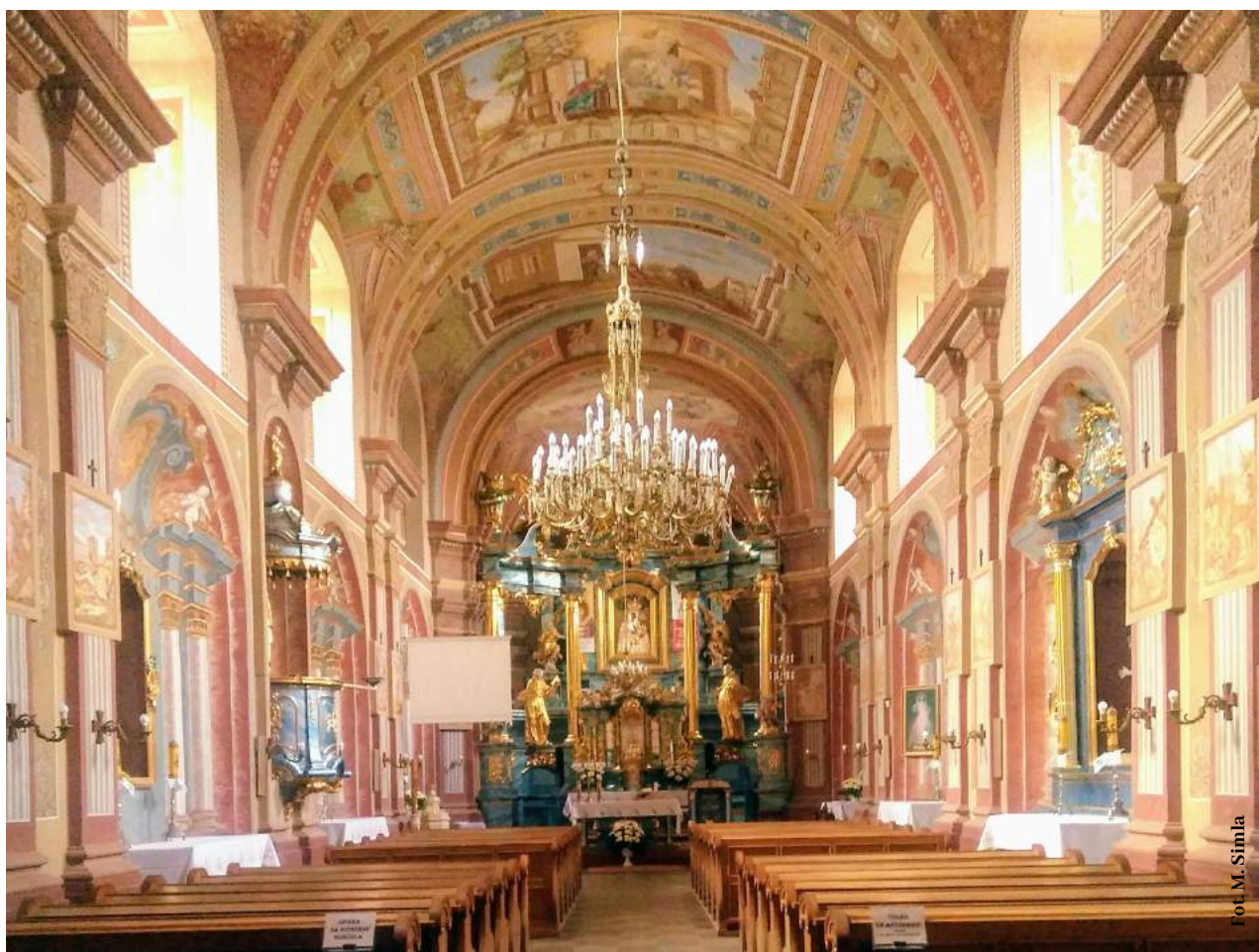

Kościół i klasztor oo. Bernardynów

Usytuowany na wzniesieniu Kościół i klasztor oo. Bernardynów, otacza mur ze strzelnicami. Historia tego kompleksu sięga XI w. W 1040 roku istniał w tym miejscu drewniany kościół, wzniesiony przez biskupa Rachelina, a dwadzieścia lat później został konsekrowany przez biskupa Lamberta Zula. W 1077 biskup krakowski Stanisław odprawił tu nabożeństwo przed ołtarzem zwanym tolcular. Archeologowie odnaleźli w tym miejscu relikty rotundy. Istnienie parafii poświadczono w 1326 r., którą przeniesiono do kolegiaty. W 1470 r. Bernardyni rozpoczęli tu swoją działalność. Wzniesiono nowy kościół i klasztor z fundacji Jana Tarły. Budynki kompleksu były kilkakrotnie niszczone, m.in. w 1502 r. i 1702 r. Kościół przebudowano gruntownie w połowie XVIII w. w stylu barokowym. Po powstaniu styczniowym doszło do kasacji klasztoru przez Rosjan. Bernardyni powrócili do klasztoru w 1939 roku. Niegdyś, w tym miejscu wznosił się drewniany gród zwany Żmigrodem.

Podziemna Trasa Turystyczna

Podziemna Trasa Turystyczna im. Zbigniewa Strzeleckiego w Opatowie prowadzi przez połączone ze sobą dawne piwnice kupieckie. Długość trasy wynosi prawie 500 metrów, składa się z komór i korytarzy rozmieszczonych na trzech kondygnacjach. Najniższy poziom sięga 14,5 m pod powierzchnię rynku. W piwnicach panuje stała temperatura, która wynosi ok. 10-12 stopni Celsjusza.

Dom Muzealny i Muzeum Geodezji i Kartografii

W swych zbiorach muzeum posiada zarówno duże urządzenia geodezyjne do obróbki zdjęć, jak i małe przyrządy pomiarowe, będące prawdziwymi geodezyjnymi rarytasami. W muzeum można podziwiać m.in. mapy katastralne z Republiki Południowej Afryki wykonane na początku XX w., mapy katastralne z terenu zaboru rosyjskiego, mapy geodezyjne dworków Ziemi Opatowskiej (1840-1950), oraz stare instrumenty geodezyjne. W sumie jest tu około 800 eksponatów związanych z geodezją i kartografią. W Domu Muzealnym odbywają się także wystawy czasowe, wernisaże i konferencje. Mieści się w nim również punk darmowej wypożyczalni rowerów oraz informacja turystyczna.

Kościół p.w. św. Idziego w Ptkanowie

Fot. M. Simla

Jest to kościół warowny, zbudowany na przełomie XIV – XV wieku w stylu gotyckim. Budowlę zniszczył pożar w 1880 roku, a odbudowano ją na początku XX wieku w stylu neogotyckim, przedłużając nawę i dobudowując kruchtę. Świątynia otoczona jest murem obronnym, posiadającym baszty i bastiony pochodzące z końca XVI wieku. Obecnie najwyższy bastion służy jako dzwonnica. Kościół jest orientowany, murowany z ciosów, a zewnętrzne ściany są oszkarpowane. Obiekt pokrywa dwuspadowy dach. Występuje tu kilka rodzajów sklepień: kolebkowo – krzyżowe w prezbiterium, kolebkowe w zakrystii i sklepienie płaskie w nawie. We wnętrzu znajduje się rokokowa ambona oraz obraz przedstawiający patrona kościoła – św. Idziego. Przed wejściem do świątyni warto zwrócić uwagę na kamienny zegar słoneczny.

Zamek Krzyżtopór

Zamek został wzniesiony w latach 1631-1644, według projektu Wawrzyńca Senesa. Pierwszym właścicielem zamku i jego fundatorem był Krzysztof Ossoliński, a następnymi Kalinowscy, Wiśniowieccy, rodzina Morsztynów, Pacowie, oraz rodzina Orsettich. Obiekt został ograbiony podczas potopu szwedzkiego w latach 1655-1657. Nazwa zamku pochodzi od mieszczących się po obu stronach bramy głównej płaskorzeźb krzyża (symbol wiary) i topora (herb rodu Ossolińskich). Wybudowany w stylu włoskim typu palazzo in fortezza. Pałac renesansowo-manierystyczny posiadał 365 okien – tyle ile dni w roku, 52 pokoje – tyle ile tygodni w roku, 12 sal – tyle ile miesięcy w roku, 4 wieże symbolizujące cztery pory roku.

Dot. A. Dębski

Zamek w Tudorowie

Zamek powstał w połowie XIV w. Pierwsza wzmianka o obiekcie pochodzi z 1371 r. W dokumentach odnotowano, że właściciel rycerz Pełka miał dokonać zatrzymania wód rzeki, aby doszło do rozszerzenia zalewisk. Był to zamek rycerski, murowany, a zachowana wieża zbudowana na planie zbliżonym do kwadratu, posiada pozostałości okien i otworów strzelniczych. Zachowały się ślady podmurowania mostu na

fosie. W roku 1517 zamek został sprzedany Krzysztofowi Szydłowieckiemu przez Jana Tudorowskiego. Obecnie właścicielem obiektu jest regionalny artysta.

Źródło bł. W. Kadłubka

Jest miejscem kultu błogosławionego Wincentego. Kadłubka - pierwszego polskiego kronikarza. Według wierzeń to właśnie w tym miejscu stał dom, w którym w drugiej połowie XII wieku na świat przyszedł błogosławiony Kadłubek. Woda ze źródła ponoć ma właściwości lecznicze, leczy choroby oczu. Przy źródle zbudowano kapliczkę w 1995 roku.

Zamek w Międzygórzu

Zamek pochodzi z początku XIV w. Obiekt został zbudowany w celu obronnym. Pierwszy zamek należał do Zaklików, którzy go zbudowali w stylu gotyckim, następnie przez wieki zmieniali się właściciele, a byli nimi: Kijańscy, Nidrzewiccy oraz Jaworniccy. Ruiny, które do dziś można odwiedzać są pozostałością po budowl

renesansowej, wzniesionej przez przez Nidrzewickich, na planie prostokąta z kamienia. Według legendy, bogaty właściciel tego zamku wysadził go w powietrze, gdyż nie chciał, żeby jego syn był próżny i dumny, inna zaś mówi o tym, iż zamek połączony był z włóściami w Ossolinie podziemnym korytarzem.

Winnica Terra w Malicach Kościelnych

Terra - winnica smaku, znajduje się na stoku wysoczyzny lessowej w urokliwym miejscu z widokiem na Dolinę Opatówki oraz Góry Świętokrzyskie. Powierzchnia winnicy wynosi 4,15 ha. Uprawia się tu 8 odmian winorośli, 5 białych i 3 czerwone.

Plac rekreacyjno - wypoczynkowy „Promenada”

Znajduje się tu wiele atrakcyjnych i różnorodnych obiektów pozwalających ciekawie spędzić czas dzieciom, młodzieży, a także całym rodzinom. Na terenie placu rekreacyjno - wypoczynkowego można skorzystać z: skate-parku, parku linowego, boiska wielofunkcyjnego, placu zabaw dla dzieci, siłowni zewnętrznej dla seniorów, mini placu edukacyjnego dla dzieci, kamiennych ław do gry w szachy, altan, fontanny, paleniska do rozpalania ogniska. Wstęp na plac „Promenada” jest darmowy.

Podziemna Trasa Turystyczna w Opatowie

podziemia_opatowskie